

Ուկրաինան Արևելքի և Արևմուտքի խաչմերուկում. Մայդանից մինչև ԵՄ ասոցացում

Խաչատրյան Ռ. Ա.

Շիրակի Մ. Նալբանդյանի անվան պետական համալսարան (Հայաստան, Գյումրի)
khachatryan_rafik@mail.ru

Վճռորոշ բառեր՝ Ուկրաինա, քաղաքական ճգնաժամ, Եվրոմայդան, ինտեգրում, Եվրոպական Միություն, Ռուսաստանի Դաշնություն, ԱՄՆ, Ղրիմ, հետխորհրդային տարածաշրջան:

Украина на перекрестке Востока и Запада: От Майдана до Ассоциации ЕС

Хачатрян Р.А.

Ширакский Государственный Университет им. М. Налбандяна (Армения, Гюмри)

khachatryan_rafik@mail.ru

Резюме: В результате политического кризиса, который начался в Украине в 2013 году, политическая карта Европы сильно изменилась. В результате Украина все еще остается раздробленной, а Россия находится под санкциями Запада. Все шаги, предпринятые для разрешения конфликта, терпят неудачу, а причина в том, что здесь слишком много заинтересованных сторон.

В статье предпринята попытка представить геополитические предпосылки борьбы вокруг Украины, изложить здесь интересы каждого игрока. Мы также постарались оценить достижения и потери каждой из сторон и определить, соответствуют ли они усилиям и ресурсам, которые были вложены. Независимо от дальнейшего хода урегулирования конфликта, одно точно ясно: Украина выбрала путь западной интеграции, а Россия пытается удержать рычаги влияния на постсоветском пространстве.

Ключевые слова: Украина, политический кризис, Евромайдан, интеграция, Европейский Союз, Российская Федерация, США, Крым, постсоветское пространство.

Ukraine at the Crossroads of East and West. From Maidan to EU Association

Khachatryan R.A.

Shirak State University after M. Nalbandyan (Armenia, Gyumri)

khachatryan_rafik@mail.ru

Abstract: As a result of the political crisis that began in Ukraine in 2013, the political map of Europe has changed dramatically. As a result of this crisis, Ukraine still remains fragmented and Russia is under Western sanctions. All steps taken to resolve the conflict fail, and the reason is that there are too many interested parties here.

The article attempts to present the geopolitical prerequisites of the struggle around Ukraine, present the interests of the each player. We have also tried to evaluate the achievements and losses of each of the parties and whether they are in line with the efforts and resources that have been invested. Regardless of the further course of conflict resolution, one thing is clear: Ukraine has chosen the path of Western integration, while Russia is trying to keep his influence in post-Soviet space.

Keywords: Ukraine, political crisis, Euromaydan, integration, European Union, Russian Federation, USA, Krimea, post-soviet space.

Ուկրաինայում 2019թ. գարնանն ընտրական շրջան է, սակայն սա այն եզակի դեպքերից է երկրի պատմության մեջ, երբ, անկախ նրանից, թե ով կղաճնա նախագահ, մեկ բան պարզ է. նոր նախագահը կպահի երկրի եվրաինտեգրման հաստատուն ուղին: Այս վստահությունը, թերևս, գալիս է նրանից, որ նախագահի բոլոր հիմնական հավակնորդ թեկնածուներն իրենց նախընտրական քարոզարշավի ժամանակ խոսել են արտաքին քաղաքական կուրսի շարունակականության ապահովման

ման անհրաժեշտության մասին¹: Միայն որոշակի տարբերություն կա Ռուսաստանի նրկատմամբ վարվելիք քաղաքականության մասով. եթե գործող նախագահ Պետրո Պորոշենկոն Ռուսաստանի հետ առանց որոշակի նախապայմանների կատարման բանակցելու մասին լսել անգամ չի ուզում՝ վերջինիս նախագահ Վլադիմիր Պուտինին համարելով իր

¹ Russia enjoys the show in tight Ukrainian election, March 29, 2019 <https://www.themoscowtimes.com/2019/03/29/russia-enjoys-the-show-in-tight-ukrainian-election-a65015>

անձնական թշնամի², ապա որոշ թեկնածուներ խոսել են Ռուսաստանի հետ երկխոսություն ծավալելու անհրաժեշտության մասին³: Իսկ թեկնածուներից Յուրի Բոլկոն, ով հայտնի է իր պրոռուսական հայացքներով, ավելի հեռուն է գնացել. նա Մոսկվայում հանդիպում է ունեցել Ռուսաստանի վարչապետ Դմիտրի Մեդվեդևի հետ⁴:

Թերևս, կասկածից վեր է, որ Ուկրաինայում 2013թ. մեկնարկած ներքաղաքական հակամարտությունը, որը հետագայում վերաճեց ավելի լայնամասշտաբ տարածաշրջանային հակամարտության, այսօր էլ շարունակում է մնալ Եվրոպական անվտանգության և կայունության հիմնական սպառնալիքներից մեկը: Իսկ հակամարտության ակունքներն ուսումնասիրելու և վերջինիս էությունը հասկանալու համար անհրաժեշտ է մի փոքր հետ գնալ:

Ուկրաինան ունի կարևոր ռազմավարական նշանակություն ինչպես Եվրոպայի, այնպես էլ՝ Ռուսաստանի համար, որը կարող ենք չափել ինչպես տնտեսական, այնպես էլ քաղաքական ու ռազմավարական տեսանկյուններից: Նախ, Ուկրաինայի տարածքով են անցնում Միջին Ասիայից և Ռուսաստանից դեպի Եվրոպա էներգետիկ ենթակառուցվածքների մի մասը: Մյուս կողմից էլ, Ուկրաինան ունի ռազմավարական տեղադիրք. այն Ռուսաստանին Եվրոպայի հետ և հակառակ ուղղությամբ կապող հիմնական կապուղիներից է: Բացի այդ էլ, ինչպես ցույց է տալիս պատմությունը, Ռուսաստանն իր կայսերական հզորությանը հասել է նաև շնորհիվ նրա, որ կառավարել է Ուկրաինան: Դեռևս 1990-ականներից ամերիկացի հայտնի քաղաքագետ Ջ. Բժեզինսկին իր աշխատանքներում խոսում էր Ուկրաինան Ռուսաստանից «անջատելու» անհրաժեշտության մասին⁵, դա դիտարկելով իբրև կարևոր նախապայման

Ռուսաստանը թուլացնելու և ԱՄՆ-ի համաշխարհային գերտերություն դառնալու ճանապարհին⁶:

Եվրոպական Միության ընդլայնման քաղաքականության օրակարգում Ուկրաինայի նշանակությունը մեծացավ 2003թ. կառույցի ընդունած անվտանգության նոր ռազմավարությունով⁷ և Հարևանության Քաղաքականության մեկնարկով⁸, որի մեջ ընդգրկվեց նաև Ուկրաինան: 2004թ. անդամագրվող պետությունների քանակով ԵՄ ամենամեծ ընդլայնման արդյունքում Ուկրաինան դարձավ կազմակերպությանն անմիջական հարևան պետություն: Հենց այս ծրագրերի մեկնարկով էլ նոր թափ ստացավ Ուկրաինայի համար պայքարը Ռուսաստանի ու Արևմուտքի միջև: Ժամանակահատվածը համընկավ նաև Ռուսաստանի՝ ներքին հիմնախնդիրների կարգավորման և արտաքին քաղաքականության նոր հայեցակարգի մշակման հետ, որտեղ հստակ ընդգծված էր Ուկրաինայի ռազմավարական կարևորությունը⁹:

ԵՄ Արևելյան Գործընկերությունը Ուկրաինայի հետ հարաբերությունների խորացման նոր մեկնարկ հանդիսացավ: 2010 թ.-ից համագործակցությունը մտավ նոր հարթակ՝ միտված զարգացնելու այն միջև անդամակցության: Ուկրաինայի նախագահ Վիկտոր Յանուկովիչը, թեպետ աչքի էր ընկնում ռուսամետ արտաքին քաղաքականությամբ, չէր կարող հաշվի չնստել բնակչության կարծիքի հետ, որի մեծ մասը, հատկապես՝ կենտրոնական ու արևմտյան հատվածինը, հակված էր ԵՄ անդամակցությանը: 2010թ. նոյեմբերի 22-ին Եվ-

² Poroshenko names Russia, poverty two enemies of Ukraine, February 23, 2019 <https://www.unian.info/politics/10457586-poroshenko-names-russia-poverty-two-enemies-of-ukraine.html>

³ Ukraine goes to the polls on Sunday. Can its next president end the frozen war with Russia? March 29, 2019 <http://time.com/5561085/ukraine-elections-stalemate-russia/>

⁴ Ukrainian presidential candidate meets Russian PM in Moscow, March 22, 2019 <https://www.nytimes.com/aponline/2019/03/22/world/europe/ap-eu-ukraine-election.html>

⁵ Տե՛ս *Brzezinski Z.*, Великая шахматная доска: главенство Америки и её геостратегические императивы, Москва, 2015, стр. 106-108.

⁶ Տե՛ս *Brzezinski Z.*, Ultimately Ukrainian independence can only be built and sustained by the Ukrainian people themselves, March 31, 1998, հասանելի է՝

<https://day.kyiv.ua/en/article/personality/zbigniew-brzezinski-ultimately-ukrainian-independence-can-only-be-built-and>

⁷ European Security Strategy, A secure Europe in a better world, December, 2003, հասանելի է՝

<https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/publications/european-security-strategy-secure-europe-better-world/>

⁸ The European Neighbourhood Policy (ENP), հասանելի է՝ <https://www.euneighbours.eu/en/policy/european-neighbourhood-policy-enp>

⁹ Տե՛ս *у Концепция внешней политики Российской Федерации*, 28 июня 2000 г., հասանելի է՝ <http://docs.cntd.ru/document/901764263>

Տե՛ս նաև *Концепция внешней политики Российской Федерации*, 15 июля 2008 г., հասանելի է՝ <http://kremlin.ru/acts/news/785>

րախորհուրդն ու Ուկրաինյան հայտարարեցին, որ հաստատում են կարճ ճամփորդությունների դեպքում Ուկրաինայի քաղաքացիների համար վիզային ռեժիմի դյուրացման մասին փաստաթուղթը¹⁰: Սա Ուկրաինայի քաղաքացիների համար ԵՄ տարածքի բացման առաջին քայլն էր:

Պետք է նշել, որ ԵՄ ինտեգրման ճանապարհին խոչընդոտները միայն ուկրաինական կողմից չէ, որ գալիս էին: 2012թ. մեկնարկեցին ԵՄ-Ուկրաինա բանակցությունները «Աստղացման համաձայնագրի» ու «Խորը և համապարփակ ազատ առևտրային գոտու մասին համաձայնագրի» ստորագրման շուրջ: Բանակցությունների մեկնարկից հետո պաշտոնական Բրյուսելը հայտարարեց, որ այս համաձայնագրերը նույնիսկ ստորագրման դեպքում չի վավերացնի այնքան ժամանակ, քանի դեռ Ուկրաինան լուրջ քայլեր չի ձեռնարկել երկրում ներքին բարեփոխումներ կատարելու ուղղությամբ¹¹: Այդ բարեփոխումները վերաբերում էին հիմնականում դատական, ընտրական և իրավական ոլորտներին: Ուկրաինայի նախագահ Վ. Յանուկովիչը հավաստիացնում էր ԵՄ ներկայացուցիչներին, որ իրենք անում են ամեն ինչ ԵՄ պահանջները կատարելու ուղղությամբ, իսկ որպես առաջին քայլ Ուկրաինայում ազատ արձակվեցին քաղբանտարկյալների մի մասը:

Սակայն այդ նույն ժամանակահատվածում Վ. Յանուկովիչն ինտենսիվ բանակցություններ էր վարում Ռուսաստանի, Բելոռուսի և Ղազախստանի ղեկավարների հետ ստեղծվելիք Մաքսային Միության հետ Ուկրաինայի համագործակցության հեռանկարների հարցով: 2013թ. կեսերին, երբ արդեն ԵՄ հետ ստորագրվելիք համաձայնագրերի շուրջ բանակցությունները պետք է մտնեին գործնական փուլ, Ուկրաինայի ղեկավարն ակտիվացրեց բանակցությունները Մաքսային Միությանն անդամակցելու ուղղությամբ: Կարծում ենք, որ այս ընթացում էական եղան պաշտոնական Մոսկվայի կողմից Ուկրաինայի ղեկավարի վրա իրականացվող ճնշումները, որոնք ունեին ինչպես քաղաքական, այնպես էլ

տնտեսական երանգներ: Գաղտնիք չէ, որ ուկրաինական տնտեսությունը մեծապես կախված էր ռուսական էներգակիրներից և կապիտալից: Մյուս կողմից էլ, Ուկրաինայում բավականին մեծ թիվ էին կազմում պրոռուսական կողմնորոշում ունեցող քաղաքացիները, քաղաքական գործիչներն ու գործարարները, ովքեր երկրի զարգացման ուղին տեսնում էին Ռուսաստանի հետ ավելի սերտ համագործակցության ճանապարհով¹²:

2013թ. նոյեմբերին Վիլյուսում չստորագրված արձանագրությունները տվեցին Ուկրաինայում քաղաքական ճգնաժամի կոշտ պայքարի փուլի մեկնարկը: Կիևի կենտրոնական հրապարակում հավաքված մեծ թվով քաղաքացիներ պահանջում էին կառավարությունից ստորագրել ԵՄ հետ համաձայնագրերը: Իրավիճակի սրման արդյունքում Ուկրաինայի նախագահ Վ. Յանուկովիչը հեռացավ երկրից՝ ապաստան գտնելով Ռուսաստանում: Երկրում ձևավորված ժամանակավոր կառավարությունն իր ձեռքը վերցրեց իշխանությունը՝ փորձելով պահել երկխոսությունն Արևմուտքի հետ: Քաղաքական որոշումները հաճախ ընդունվում էին հենց Կիևի կենտրոնական հրապարակում՝ Մայդանում: Ժամանակավոր կառավարությունը դիմեց ԱՄՆ-ին՝ խնդրելով տրամադրել ֆինանսական աջակցություն երկիրը տնտեսական ճգնաժամից փրկելու և կայունացնելու նպատակով: ԱՄՆ-ն ոչ միայն դրականորեն արձագանքեց այս խնդրանքին, այլ նաև դիմեց իր դաշնակից երկրներին Ուկրաինային ֆինանսական, հումանիտար և քաղաքական աջակցություն ցուցաբերելու հարցով¹³:

Ռուսաստանն անցավ կոշտ ուժի կիրառմանը: Ուկրաինայի արևելյան հատվածներ և Ղրիմ մտցվեցին ռուսական զորքեր: Առիթը այստեղ ազգությամբ ռուսների և Ռուսաստանի քաղաքացիների անվտանգության պաշտպանությունն էր: Թեպետ պաշտոնական Մոսկվան հերքում էր, որ իրենք ռազմական միջամտություն են իրականացրել Ուկրաինայում, փաստերն այլ բանի մասին էին վկայում:

¹⁰ St 'u Эмерсон М., Блокманс С., Углубление отношений между ЕС и Украиной; Киев 2016, стр. 172.

¹¹ St 'u European Commission, 3209th meeting press release, Brussels, December 10, 2012, հասանելի է՝ http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-12-516_en.htm

¹² Колтон Т., Сэмюель Ч., Украинский кризис: победителей нет; Россия в глобальной политике; Валдай Клуб, Спецвыпуск, Декабрь 2017, стр. 102-105

¹³ St 'u Wozniak M., The Ukraine Crisis and Shift in US Foreign policy, International Studies Interdisciplinary Political and Cultural Journal, Vol. 18, No. 2/2016, pp. 93-96.

Արևմտյան աղբյուրները նշում են, որ Ռուսաստանն ընդհանուր առմամբ մոտ 90 հազարանոց զորք էր կենտրոնացրել Ուկրաինայի սահմանին, իսկ Ուկրաինայի տարածք հնարավոր է ներխուժել է նրանց մոտ կեսը¹⁴:

2014թ. փետրվարի վերջին Ղրիմի կենտրոն Սևաստոպոլի քաղաքապետ նշանակվեց ՌԴ քաղաքացի, իսկ քաղաքին մոտեցվեց ռուսական նավատորմ: Փաստացիորեն, ամսվա վերջին ամբողջ թերակղզին անցավ ռուսական վերահսկողության տակ¹⁵: ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհուրդը մարտի 15-ին ընդունեց բանաձև¹⁶, որով, վերահաստատելով Ուկրաինայի տարածքային ամբողջականությունը, հակամարտող կողմերին կոչ էր անում նստել բանակցությունների սեղանի շուրջ:

Ղրիմի անջատումը Ուկրաինայից և Ռուսաստանին միացումը տեղի ունեցավ կայծակնային արագությամբ: Մարտի 16-ին Ղրիմում անցկացվեց հանրաքվե, որի արդյունքներով մասնակիցների մոտ 96 %-ը քվեարկեց Ղրիմի՝ Ուկրաինայից անջատման և Ռուսաստանին միանալու օգտին¹⁷: Հաջորդ օրը ՌԴ-ն նախագահի հրամանով¹⁸ ճանաչեց Ղրիմի անկախությունը, իսկ մեկ օր անց ստորագրված միջպետական համաձայնագրով¹⁹ Ղրիմը միացվեց Ռուսաստանի Դաշնությանը որպես առանձին դաշնային սուբյեկտ: Մարտի 27-ին ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայում ընդունվեց բանաձև²⁰, որով Ղրիմում անցկացված հանրաքվեն համարում էր անօրինական, ճանաչվում էր

Ուկրաինայի տարածքային ամբողջականությունը և կոչ անում շահագրգիռ կողմերին կարգավորվել ստեղծված իրավիճակը բանակցությունների ճանապարհով:

Սակայն հարկ է նշել, որ այս բանաձևը ևս հերթականներից էր, որը չարժանացավ իրական արձագանքի: Դրանից հետո Արևմուտքն անցավ Ռուսաստանի նկատմամբ պատժամիջոցների քաղաքականությանը: Կարող ենք փաստել, որ այսպիսով ՌԴ-Արևմուտք առձակատումը մտավ իրական կոշտ պայքարի փուլ, իսկ Ուկրաինան դարձավ այն կետը, որտեղ այլևս կողմերը չկարողացան միմյանց միջև կիսել «ավարը»: Սա, փաստացիորեն, Մառը պատերազմի ավարտից հետո ՌԴ-Արևմուտք բացահայտ առձակատման առաջին դեպքն էր, որը վերացվեց տաք հակամարտության:

2014թ. սկզբի իրադարձությունների գնահատականն ու կողմերի դիրքորոշումները հասկանալու համար, նախ և առաջ անհրաժեշտ է նայել հիմնախնդրի իրավական և քաղաքական կողմերին: Ակնհայտ է, որ Ռուսաստանի համար Ղրիմն ունի առանձնակի կարևորություն, ինչը հասկանալու համար անհրաժեշտ է ընդամենը մի փոքր հետհայցք նետել ռուսական պատմությանը: Մեր օրերում ևս Ղրիմն ունի ռազմավարական տեղադիրք Սև ծովում և այստեղից դեպի միջազգային ծովային ջրեր տանող ճանապարհների նկատմամբ վերահսկողություն սահմանելու տեսանկյունից: Ղրիմը Խորհրդային Ռուսաստանից անջատվել և Ուկրաինային է միացվել 1954թ. ԽՍՀՄ ղեկավար, ազգությամբ ուկրաինացի Նիկիտա Խրուշչովի ջանքերով²¹: 1991 թ.-ից, երբ ԽՍՀՄ-ից անկախացան նախկին միութենական հանրապետությունները, Ռուսաստանը պարբերաբար հիշեցրել է Ուկրաինային այն մասին, որ ինքն է Ղրիմի իրական տերը:

Պաշտոնական Մոսկվան գտնում է, որ իր կողմից որևէ միջազգային իրավական նորմ, այդ թվում՝ Ուկրաինայի տարածքային ամբողջականությունը, խախտված չէ այն պարզաբանմամբ, որ Ղրիմի ժողովուրդը միջազգային իրավունքին համահունչ ինքնորոշվել է, իսկ Ռուսաստանը իրեն է միացրել անկախ պե-

¹⁴ St 'u Kofman M., Migacheva K., Nichiporuk B., Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, Rand Corporation, Santa Monica 2017, p. 212

¹⁵ St 'u Kofman M., Migacheva K., Nichiporuk B., նշվ. աշխատությունը, էջ 225.

¹⁶ St 'u UN Security Council Resolution S/2014/189, March 15, 2014, հասանելի է՝ https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2014/189

¹⁷ 96,77% крымских избирателей проголосовали за присоединение к России, 17 Марта, 2014 <https://russian.rt.com/article/24424>

¹⁸ Владимир Путин подписал Указ «О признании Республики Крым», 17 Марта, 2014, հասանելի է՝ <http://kremlin.ru/events/president/news/20596>

¹⁹ St 'u Договор между Российской Федерацией и Республикой Крым о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов, 18 Марта, 2014, հասանելի է՝ <http://kremlin.ru/events/president/news/20605>

²⁰ St 'u UN General Assembly Resolution A/RES/68/262, March 27, 2014, հասանելի է՝ https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262

²¹ Подарок от Москвы: Почему Хрущев отдал Крым Украине <https://lenta.ru/articles/2018/03/06/krymih/>

տություն՝ համաձայն հանրաքվեով որոշված այնտեղ ապրող ժողովրդի կամքի և վերջինիս օրինական իշխանությունների հետ ստորագրված միջապետական համաձայնագրի: Բոլորովին այլ կերպ են մտածում Արևմուտքում: Այստեղ գտնում են, որ Ղրիմում հանրաքվեն և Ռուսաստանին նրա միացումն ուղեկցվել է այնտեղ ռուսական զինված ուժերի ներկայությամբ, որի պատճառով նախ լեգիտիմ չեն հանրաքվեի արդյունքները, և հետո՝ այստեղի իշխանությունները լեգիտիմ ձևով չեն կազմավորվել²²:

Եվ, վերջապես, Ռուսաստանը խախտել է դեռևս 1994թ. Բուդապեշտում Ուկրաինայի, ԱՄՆ, ՌԴ և Մեծ Բրիտանիայի միջև ստորագրված քառակողմ համաձայնագիրը²³: Դրանով Ուկրաինան իր միջուկային զենքն ամբողջությամբ հանձնել է Ռուսաստանի Դաշնությանը՝ որպես ԽՍՀՄ հիմնական իրավահաջորդ, իսկ դրա դիմաց ստացել տարածքային ամբողջականության և անվտանգության շուրջ երաշխիքներ ստորագրող կողմերից: Փաստորեն, Արևմուտքը Ռուսաստանին մեղադրում է միջազգային իրավունքի միանգամից մի քանի կետերի՝ Ուկրաինայի տարածքային ամբողջականության, ներքին գործերին չմիջամտելու, ուժ կամ ուժի սպառնալիքի չկիրառման, միջազգային պարտավորությունների բարեխիղճ կատարման սկզբունքների խախտման մեջ:

Սակայն միայն Ղրիմով ուկրաինական ճգնաժամը չի սահմանափակվում: Միանգամայն այլ սցենար զարգացավ Ուկրաինայի արևելյան հատվածներում, մասնավորապես՝ Դոնցկի և Լուգանսկի շրջաններում, որտեղ բնակչության մեծամասնությունն ուներ պրո-ռուսական կողմնորոշում: Դա պայմանավորված էր նրանով, որ այս շրջանները տնտեսական, մշակութային առումով հիմնականում կապված էին Ռուսաստանի հետ, այստեղ նույնիսկ բնակչության մեծ մասը որպես առօրյա խոսակցական լեզու կիրառում է ռուսերենը: Ճգնաժամի սկզբնական շրջանում

այստեղ սկսվեցին ցույցեր, որոնց մասնակիցներն իրենց աջակցությունն էին հայտնում Յանուկովիչի վարած արտաքին քաղաքականությանը: Ըստ արևմտյան աղբյուրների, դրանք հիմնականում կազմակերպվում և հրահրվում էին Ռուսաստանի կողմից: Մակայն 2014թ. գարնանն իրադարձությունները դուրս եկան նույնիսկ Ռուսաստանի վերահսկողությունից: Շրջաններում իշխանության լծակները իրենց ձեռքում կենտրոնացրած անհատները, ովքեր շատ հաճախ քրեական կամ բիզնես ոլորտի ներկայացուցիչներ էին, հեղինակություն չէին վայելում ոչ միայն բնակչության կողմից, այլ նաև չունեին ՌԴ քաղաքական աջակցությունը: Ղրիմի ինքնորոշումից հետո վերջիններս պահանջում էին նման սցենար նաև այս երկու շրջանների համար: Գարնանն արդեն այս երկու շրջաններում անցկացվեցին անկախության վերաբերյալ հանրաքվեներ, որից հետո շրջաններն իրենց հայտարարեցին անկախ Ուկրաինայից²⁴: Նրանց ղեկավարները դիմեցին Ռուսաստանի Դաշնությանը վերջինիս միանալու խնդրանքով²⁵, սակայն պաշտոնական Մոսկվան ընթացք չտվեց խնդրանքին: Փաստորեն, 2014թ. գարնանը Ուկրաինայի արևելյան հատվածի երկու շրջաններում Կիևն ամբողջությամբ կորցրեց վերահսկողությունը:

Կարծում ենք, որ Մոսկվայի այս քայլը պայմանավորված էր հետևյալ պարզ պատճառով. սա կնշանակեր իրավիճակի լիարժեք սրում և կբացառեր հետագայում բանակցությունների սեղան նստելու բոլոր հնարավորությունները: Մինչև այսօր էլ պաշտոնական Մոսկվան չի ճանաչում այս երկու շրջանների անկախությունը: Վստահ ենք, որ սրանք թողնված են որպես Ուկրաինայի հետ հետագա բանակցություններում հետքայլի խաղաթղթեր: Մոսկվայի հաշվարկները շատ պարզ են. բանակցությունների ժամանակ կարելի է զիջման իմիտացիա ստեղծել՝ այս երկու շրջանները Ուկրաինայի տարածքային ամբողջականության մաս ճանաչելով և փոխարենը Ղրիմը պահելով:

²² How Russia Rigged Crimean Referendum, March 18, 2014 <https://www.forbes.com/sites/davidadesnik/2014/03/18/how-russia-rigged-crimean-referendum/#e3c4ce26d41d>

²³ St'u Memorandum on Security Assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, December 5, 1994, հասանելի է՝ <http://www.pircenter.org/media/content/files/12/13943175580.pdf>

²⁴ Луганск и Донецк объявили о независимости от Украины, 12 Мая, 2014

<https://www.tvc.ru/news/show/id/39471>

²⁵ Ukraine crisis: Donetsk region asks to join Russia, May 12, 2014 <https://www.theguardian.com/world/2014/may/12/ukraine-crisis-donetsk-region-asks-join-russia>

2014թ. մայիսին Ուկրաինայում անցկացված ընտրությունների արդյունքում նախագահ դարձավ Պետրո Պորոշենկոն, ով երկրում հայտնի գործարար էր: Նա անմիջապես ձեռնամուխ եղավ ԵՄ հետ բանակցությունների վերականգնմանն ու վերջինիս պահանջների կատարմանը: Պ. Պորոշենկոն նախագահության առաջին իսկ օրվանից աչքի է ընկնում Ռուսաստանի նկատմամբ կոշտ վերաբերմունքով: Նա հայտարարեց, որ Ռուսաստանի հետ բանակցություններ կսկսի միայն այն դեպքում, եթե վերջինս դադարեցնի Ղրիմի «բռնակցումը» և երկրի արևելային շրջաններում «անջատողական ուժերին» զենք-զինամթերքի մատակարարումները²⁶:

ԵՄ հետ Ասոցացման համաձայնագրի քաղաքական մասը Ուկրաինայի կողմից ստորագրվել էր դեռևս 2014թ. մարտին ժամանակավոր կառավարության ղեկավար Արսեն Յացենյուկի կողմից, իսկ տնտեսական մասը ստորագրվեց նախագահ Պ. Պորոշենկոյի կողմից նույն թվականի հունիսին: Ասոցացման համաձայնագրի վավերացման գործընթացը ԵՄ անդամ երկրներում բավականին ձգձգվեց: 2016թ. Նիդերլանդները հանրաքվեի արդյունքում մերժեց այն, սակայն հաջորդ տարի վավերացրեց: Համաձայնագիրն ամբողջությամբ ուժի մեջ մտավ 2017թ. սեպտեմբերի մեկին²⁷: Ի պատասխան Ուկրաինայի քաղաքականության, Ռուսաստանը 2016թ. հունվարի մեկից չեղարկեց ԱՊՀ շրջանակներում Ուկրաինայի հետ ստորագրված Ազատ առևտրային գոտու մասին համաձայնագիրը և արգելեց իր տարածքից պարենային ապրանքների արտահանումը Ուկրաինա: Սրան հետևեցին Ուկրաինայի փոխադարձ տնտեսական պատժամիջոցները:

Այսօր էլ Ուկրաինայում քաղաքական ձգնաժամը հաղթահարված չէ: Երկիրը շարունակում է մնալ մասնատված, իսկ նրա տնտեսական զարգացման հեռանկարները պարբերաբար խամրում են երկրում ներքաղաքական անկայունության, ռուս-ուկրաինական երկխո-

սության տապալման պատճառներով: Այս ամենով հանդերձ, մեկ բան պարզ է. Ուկրաինան անշեղորեն ընտրել է արևմտյան ինտեգրացիոն ճանապարհը, և դժվար է պատկերացնել, որ, թեկուզ երկրում իշխանափոխության արդյունքում, որևէ ուժ կշեղվի այս ճանապարհից: Փաստ է նաև, որ այս ընտրությունը բավականին «թանկ արժեցավ» երկրի համար, քանի որ մինչև օրս այն չի կարողանում հաղթահարել 2013թ. սկսված տնտեսական ճգնաճամբը: Մյուս կողմից էլ, Արևմուտքում գիտակցում էին, որ կան հարցեր, որոնցում Ռուսաստանը մինչև վերջ ատամներ է ցույց տալու: Ուկրաինայի ԵՄ ինտեգրումը ժամանակի ընթացքում բերելու է նաև ՆԱՏՕ-ի սահմանների ընդլայնման, իսկ այդ մասին Մոսկվայում լավ են հասկանում:

Ճգնաժամը կարգավորելու ուղղությամբ բազմակողմ բանակցություններ վարվել են 2014թ., որի արդյունքում սեպտեմբերի 15-ին ստորագրվել է «Մինսկի արձանագրությունը»²⁸: Այն ստորագրել են Ուկրաինայի, ՌԴ, Դոնեցկի, Լուգանսկի, ինչպես նաև հակամարտության կարգավորման բանակցային մանդատ ստանձնած ԵԱՀԿ ներկայացուցիչները: Այն նախատեսում էր կրակի դադարեցում, հակամարտության գոտում մոնիտորինգի անցկացում, ինչպես նաև այստեղ խաղաղությանն ու բանակցային գործընթացի վերականգնմանը նպաստող այլ միջոցառումների անցկացում: Սակայն 2015թ. մեկնարկին այս արձանագրությունը փաստացիորեն չէր գործում: Նույն ճակատագրին արժանացավ նաև 2015թ. փետրվարին ստորագրված արձանագրությունը²⁹, որը ստացավ «Մինսկ 2» անվանումը:

Դրան հաջորդած բոլոր փորձերը՝ կայունացնելու իրավիճակն ու սկսել երկխոսություն, ձախողվել են: 2016թ. ԱՄՆ-ում նախագահական ընտրությունների քարոզարշավի ըն-

²⁶ St 'u Kapitonenko M., Managing the Ukrainian crisis: a challenge for European security, Kyiv 2016

<https://journals.umcs.pl/we/article/download/5578/3830>

²⁷ EU-Ukraine Association Agreement enters fully into force, September 01, 2017

https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/31591/eu-ukraine-association-agreement-enters-fully-force_en

²⁸ Протокол по итогам консультаций Трёхсторонней контактной группы относительно совместных шагов, направленных на имплементацию Мирного плана Президента Украины Петра Порошенко и инициатив Президента России Владимира Путина, 01 Сентября, 2014, հասանելի է՝

<https://www.osce.org/ru/home/123258?download=true>

²⁹ St 'u Gwendolyn S., To Be or Not to Be? Ukraine's Minsk Process: An agreement to alleviate the conflict in eastern Ukraine has broken down. How can the peace process be revived?

<https://carnegieeurope.eu/strategieurope/62939>

թացքում Դոնալդ Թրամփի հայտարարությունները Ռուսաստանի հետ հարաբերությունները կարգավորելու ուղղությամբ հույս էին ներշնչում, որ սառույցը կարող է հավել: Ավելին, շատ փորձագետներ պնդում էին, որ ԱՄՆ-ՌԴ հարաբերությունների ջերմացումը կբերի ուկրաինական հիմնախնդրում դրական տղաշարժերի: Սակայն իրադարձությունները ծավալվեցին բոլորովին այլ սցենարով. 2017թ. հունվարից նախագահի լիազորությունները ստանձնած Թրամփի առաջին քայլերից մեկը եղավ Ռուսաստանի ուղղությամբ նետված քարերը, ինչի արդյունքում էլ ավելի մեծացավ ճեղքը երկկողմ հարաբերություններում: Թրամփն իր անվերապահ օժանդակությունը հայտնեց Ուկրաինայի ղեկավարությանը, իսկ ավելի ուշ պատրաստակամություն հայտնեց վերջինիս ռազմական ինքնաթիռներ վաճառել: Թեպետ այսօրվա ստատուս քվոյի պայմաններում դժվար է պատկերացնել, որ Ուկրաինան կարող է մոտակա տարիներին մտնել ՆԱՏՕ³⁰, փորձը ցույց է տալիս, որ ԱՄՆ-ն կարող է նույնիսկ առանց ՆԱՏՕ-ի անդամ մյուս երկրների համաձայնության էլ գործել տարածաշրջանում:

Եվրոպական Միությունն ուկրաինական հիմնախնդրում ունի ավելի հավասարակշռված մոտեցում: Թեպետ ԵՄ-ն սատարում է Ուկրաինայի արևմտյան ինտեգրացիոն ուղին, սակայն չի դադարում փորձեր կատարել ռուս-ուկրաինական հաշտեցման ուղղությամբ³¹: Իհարկե, ԵՄ-ն հիմնախնդրին նայում է առաջին հերթին իր շահերի տեսանկյունից: Նախ, ԵՄ երկրներից շատերն ունեն էներգետիկ մեծ կախվածություն Ռուսաստանից, և հետո, ապակայունացումը Սև ծովի հարակից շրջաններում միայն վնասում է ԵՄ անվտանգությանը: Սակայն այս ամենը չի նշանակում, որ

ԵՄ-ն աչք է փակում ՌԴ՝ Ուկրաինայի նկատմամբ վարվող քաղաքականության վրա: Ավելին, ԵՄ-ն ներկայում էլ բավականաչափ տնտեսական ու քաղաքական բնույթի պատժամիջոցներ է կիրառում Ռուսաստանի նկատմամբ:

Եթե փորձենք ստեղծված իրավիճակը գնահատել Ռուսաստանի արտաքին քաղաքական շահերի տեսանկյունից, ապա այստեղ ամեն ինչ չէ, որ միանշանակ է: Ռուսաստանը ձեռք բերեց Ղրիմը, ինչը նրան տվեց ռազմական ու ռազմավարական առավելություն Եվրոպայում, մերձսևծովյան շրջանում: Դրա փոխարեն նա կորցրեց Ուկրաինան, եթե ոչ ընդամիշտ՝ ապա առնվազն երկար ժամանակով: Արդյո՞ք արդարացված է հանուն մեկ բանի մեկ այլի՝ ավելի մեծի կորուստը: Սակայն հիշենք, որ 2008թ.-ից հետո Վրաստանում նույնպես Ռուսաստանին համարում էին իրենց թշնամին, բայց այսօր Ռուսաստանը հանդիսանում է վրացական մի շարք ապրանքների վաճառքի հիմնական շուկան, իսկ Վրաստան այցելող զբոսաշրջիկների թվով ՌԴ քաղաքացիները առաջին եռյակում են: Միգուցե և 2014թ. հենց ամենահարմար պահն էր Ռուսաստանի համար Ղրիմը վերադարձնելու համար, քանի որ Ռուսաստանը մեկ օր ստիպված էր գնալու դրան:

Կարծում ենք, որ 2014թ. քաղաքական անհեռատեսությունը դրսևորեցին նաև Ուկրաինայի ղեկավարները՝ Պ. Պորոշենկոյի գլխավորությամբ: Վերջիններս փակեցին Ռուսաստանի հետ երկխոսության բոլոր դռները՝ ստիպելով վերջինիս ընտրել վատ ու վատագույն սցենարների միջև, իսկ վերջինս ընտրեց երկրորդը: Մենք չենք արդարացնում Ռուսաստանի քաղաքականությունը կամ կատարվածի մեղքը փորձում բարդել ուկրաինական կողմի վրա, սակայն մեզ համար մեկ բան ակնհայտ է. Ուկրաինան 2014թ.-ին վարվեց «կամ-կամ»-ի սկզբունքով՝ չափազանց վատ հաշվարկելով ՌԴ քայլերն ու հաշվի չնստելով տարածաշրջանում նրա շահերի հետ:

Իսկ այս ամենից Ռուսաստանը պետք է դասեր քաղի. հետխորհրդային տարածքում մրցակցությունն ավելանում է, հատկապես՝ ռազմավարական նշանակության գոտիներում: Այս պայմաններում Ռուսաստանն այս երկրներին «պահելու» երկու ճանապարհ ունի. գրավիչ և փոխշահավետ մեխանիզմ-

³⁰ Այս հարցում ՆԱՏՕ-ում առկա է կարծիքների միջև մեծ բաց: Դաշինքի անդամ երկրներից մեծ մասը սատարում են Ուկրաինայի՝ ՆԱՏՕ-ին անդամակցելու ծրագրիը: Սակայն Ֆրանսիան, Գերմանիան և Դաշինքի անդամ այլ ներկայացուցիչներ գտնում են, որ ՆԱՏՕ-ին Ուկրաինայի անդամակցումով ավելի կոժվարանա հակամարտության կարգավորման գործընթացը, և իրավիճակը կարող է դուրս գալ վերահսկողությունից: Բացի այդ, վերոնշյալ երկրները այդքան էլ մեծ խանդավառությամբ չեն լցված Եվրոպայի սրտում ԱՄՆ զինված ուժերի թվաքանակի մեծացման հեռանկարով:

³¹ Տե՛ս *Колтон Т., Сэмюель Ч.*, նույն աշխատությունը, էջ 121-122

ների ձևավորում կամ տնտեսական, քաղաքական ու ռազմական կախվածության մեջ պահում: Ցավոք, փորձը ցույց է տալիս, որ երկրորդ մեխանիզմն առայժմ ավելի նախընտրելի է Ռուսաստանի համար: Միգուցե նաև սրա պատճառն այն է, որ Ռուսաստանը չունի կամ չի կարողանում բավարար միջոցներ տրամադրել առաջին ուղղությամբ աշխատելու համար: Սակայն այլընտրանք չառաջարկելու դեպքում մոտ ապագայում մենք ականատես կլինենք ռուսական քաղաքական հովանուց նոր «հեռացողների» տեսարանի:

Այսպիսով, եթե Ուկրաինայում և նրա շուրջ ստեղծված իրավիճակին նայենք կարճաժամկետ պրիզմայով, ապա, անկասկած, ստեղծված իրավիճակը ձեռնտու չէ Ռուսաստանի համար, սակայն իրերին երկարաժամկետ հեռանկարով նայելու պարագայում կարող ենք միգուցե և ասել, որ Ռուսաստանն ամեն դեպքում շահեց: Սակայն քանի դեռ մենք ականատես չենք եղել ռուս-ուկրաինական հաշտեցման, կարող ենք վստահաբար պնդել, որ այս հակամարտությունում բոլոր հիմնական խաղացողները դեռևս պարտվողի կարգավիճակում են:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. **Бжезинский З.**, Великая шахматная доска: главенство Америки и её геостратегические императивы, Москва, 2015.

[Brzezinski Z., The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives, Moscow, 2015]

2. **Договор между Российской Федерацией и Республикой Крым** о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов, 18 Марта, 2014, հասանելի է՝ <http://kremlin.ru/events/president/news/20605>

[Agreement between the Russian Federation and the Republic of Crimea on accepting Crimea in Russian Federation and the formation of a new federal subject in Russian Federation]

3. **Колтон Т., Сэмюэль Ч.**, Украинский кризис: победителей нет; Россия в глобальной политике; Валдай Клуб, Спецвыпуск, Декабрь 2017.

[Kolton T., Samuel Ch., Ukrainian Crisis: there are no winners; Russia in Global Politics, Valday Club, December, 2017]

4. **Концепция внешней политики Российской Федерации**, 15 июля 2008 г., հասանելի է՝

<http://kremlin.ru/acts/news/785> [Russian Federation Foreign Policy Strategy, adopted July 15, 2008]

5. **Протокол** по итогам консультаций Трёхсторонней контактной группы относительно совместных шагов, направленных на имплементацию Мирного плана Президента Украины Петра Порошенко и инициатив Президента России Владимира Путина, 01 Сентября, 2014, հասանելի է՝ <https://www.osce.org/ru/home/123258?download=true>

[Protocol of the Consultative Group of the Third Meeting of the United Nations High Commissioner for Refugees, the President of Ukraine Petra Poroshenko and the Initiative President of RF Vladimir Putin]

6. **Эмерсон М., Блокманс С.**, Углубление отношений между ЕС и Украиной; Киев 2016.

[Emerson M., Blockmans S., Deepening relations between EU and Ukraine, Kyiv, 2016]

7. **Brzezinski Z.**, Ultimately Ukrainian independence can only be built and sustained by the Ukrainian people themselves, March 31, 1998, հասանելի է՝

<https://day.kyiv.ua/en/article/personality/zbigniew-brzezinski-ultimately-ukrainian-independence-can-only-be-built-and>

8. **European Security Strategy**, A secure Europe in a better world, December, 2003, հասանելի է՝

<https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/publications/european-security-strategy-secure-europe-better-world/>

9. **Gwendolyn S.**, To Be or Not to Be? Ukraine's Minsk Process: An agreement to alleviate the conflict in eastern Ukraine has broken down. How can the peace process be revived?

<https://carnegieeurope.eu/strategieurope/62939>

10. **Kapitonenko M.**, Managing the Ukrainian crisis: a challenge for European security, Kyiv 2016

<https://journals.umcs.pl/we/article/download/5578/3830>

11. **Kofman M., Migacheva K., Nichiporuk B.**, Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, Rand Corporation, Santa Monica 2017.

12. **Memorandum on Security Assurances** in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, December 5, 1994, հասանելի է՝

<http://www.pircenter.org/media/content/files/12/13943175580.pdf>

13. **The European Neighbourhood Policy (ENP)**, հասանելի է՝

<https://www.euneighbours.eu/en/policy/european-neighbourhood-policy-enp>

14. **UN Security Council Resolution S/2014/189**, March 15, 2014, հասանելի է՝

https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2014/189

15. **UN General Assembly Resolution A/RES/68/262**, March 27, 2014, հասանելի է՝

https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262

16. **Wozniak M.**, The Ukraine Crisis and Shift in US Foreign policy, International Studies Interdisciplinary Political and Cultural Journal, Vol. 18, No. 2/2016.